DE L'AMOR PER LA PARAULA:
Estudis en homenatge al professor José Enrique Gargallo Gil
2026, pp. 307–324, https://memoriadelcor.org

TOT COMENÇÀ AMB COROMINES: GARGALLO EN LA CADENA DEL MESTRATGE GULSOYNIÀ

Vicent F. GARCIA PERALES
Universitat CEU Cardenal Herrera

José Enrique Gargallo, *Anric* (com un dia em va dir ell quan li preguntí per com volia que l'anomenara), mereix un homenatge ara i sempre. I jo estic ben pagat que els organitzadors hagen volgut comptar amb mi. En preguntar-me els darrers mesos sobre què escriuria de l'amic «aragonesament valencià», no ho vaig dubtar: la típica semblança personal i acadèmica sota el meu prisma i una edició d'un trosset de l'amor de la meua vida, l'*ALPI*.

«Recordeu que tot va començar amb Coromines», em digué una vegada el recentment finat Joseph Gulsoy (Ordu, Turquia 15 d'agost de 1925 – Aurora, Canadà 19 d'agost de 2025), referint-se a la tasca investigadora d'ell i, per extensió, dels deixebles i seguidors corominians. I això sempre m'ha dut a fer paral·lelismes vitals i acadèmics de quan va començar tot. En el meu cas, amb Emili Casanova. Sí, així va ser, Gargallo es va desvelar als meus ulls clucs de la filologia de frontera aquell dia en què el catedràtic Casanova me'l va presentar a la Facultat de Filologia de la *UV* durant les *I Jornades dels parlars Xurros*, un 13 de novembre de 2008. Ací començava tot. Encara ressonen les magnificències paraules del nostre homenatjat en la meua ment (i en els apunts a mà que encara conserve): «El que ens retrata l'*ALPI* no és veritat» (imagineu la meua estupefacció), «soc home de frontera» (de la Pobla d'Arenós), «soc dual, aragonesament valencià, i Emili és polivalencià» (paraules sàvies, paral·lelismes sans i estalvis), «Gulsoy manté una fidelitat *asiàtica*

amb Coromines» (fet demostrable fins als seus últims dies), «Fuster introdueix l'etiqueta *els altres valencians* per a la zona xurra del *PV*».

Fotografia 1: València, 13/11/2008. I Jornada dels parlars xurros

Tot això ho vaig aprendre d'ell, jo, que sempre havia volgut estudiar la llengua de la frontera del valencià (la meua comarca de la Costera, amb capital a Xàtiva) i del castellà (Énguera, de la comarca veïna de la Canal de Navarrés, d'on és oriünda la meua família paterna).

D'altra banda he de dir que jo ja coneixia el to de Gargallo, a qui tres anys abans vaig substituir en l'assignatura *Gramàtica Històrica Catalana I* a la Universitat Oberta de Catalunya (*UOC*), on Emili Casanova (recordeu l'avís gulsoynià: tot començà per Ell) impartia *Gramàtica Històrica catalana II* («Gran Hermano», li deien). Així és, en setembre de 2005 començava la meua col·laboració —que enguany abandone— i els primers materials que vaig consultar eren els de Gargallo (que havia impartit *GHC* el segon semestre de 2004-2005), les famoses «pacs» (proves d'avaluació contínua, ara ja desaparegudes), amb redaccions molt però que molt sucoses i

interessants: fer una conferència per al teu barri a propòsit dels orígens del català, escriure una ressenya del seu llibre *Les llengües romàniques* (1994), entre altres.

Precisament aquest llibre va ser la meua porta per a comprendre, estimar i admirar l'estil gargallià: ja el pròleg em resultà una genialitat, en dir que la seua àvia paterna va respondre a una veïna que el seu net feia classes de... "romanços" («Chica, no sé de qué romances») i encertà, perquè el llibre justament tracta el pas del llatí a les llengües filles, als romanços (englobat en l'acrònim que vaig inventar en la meua època d'estudiant: SOFREGIR > sard, occità, francés, romanés, espanyol, gallec-portugués, italià, retoromànic... i, per descomptat, el català). Per cert, el primer capítol del llibre es titula «Tot començà amb *Roma*» (reminiscència de l'avís de Gulsoy: tot començà amb Coromines).

ELS CATEDRÀTICS GARGALLO I GULSOY

Dos ressons, doncs, em van posar en l'òrbita del tarannà gargallià: el seu llibre de 1994 i aquella conferència sobre fronteres a les *I Jornades dels parlars xurros* (2008). Aquesta va ser la garantia que va provocar passar a un altre nivell (sense deixar de costat que la guia sempre ha sigut el també catedràtic agullentí): conéixer Joseph Gulsoy. Confesse que aquest fet és el millor nexe que tinc amb l'homenatjat i per molt que escriga, no arribaria a expressar el meu sentiment acadèmic i personal envers tots dos.

De fet, aquesta circumstància diu i molt de com és Gargallo i per què tanta gent som capaços de fer rogle amb ell: amor al proïsme, reconeixement al mestre, estima incondicional i veneració. No és comparable, però la relació de Gulsoy amb Coromines és directament proporcional —salvant les distàncies i la modèstia— a la que Gargallo professa al norantí Joan Veny (i jo al setantí Casanova). I entre els deixebles i els mestres es produeix una màgia molt propera, la que també va despertar Gulsoy a Gargallo.

En parlar del mestre Gulsoy no puc evitar deixar caure una llagrimeta, de tristor perquè se'n va anar (l'únic filòleg centenari que ha estudiat la llengua catalana) i d'alegria perquè vaig estar cridat per ell. Com també ho va estar José Enrique Gargallo, sempre implicat en tots els pals que Gulsoy tocava. No acabaríem mai de comprendre qui era aquest canadenc d'origen turc que es va interessar pel valencià/català (esclar, de la mà del Coromines de Xicago dels anys 50), però sí que vull reportar episodis en honor al finat i en homenatge al poblà (d'Arenós) valencianocatalanoaragonés.

Amb el professor Gulsoy vaig tindre la sort de col·laborar en el seu *Vocabulario de Enguera y de la Canal de Navarrés* (*AVL*, 2024) i *Antología de la literatura enguerina*

(*IETEC* - Ajuntament d'Énguera, 2023). Vull destacar la importància de la primera presentació d'aquestes dues obres, molt emotiva, que es va dur a terme a Énguera el 5 de juliol de 2024 –gràcies a l'impuls que des del seu ajuntament va fer l'alcaldessa Mati Marín i el president de l'*IETEC* Pep Aparicio Guadas– amb una videoconferència en directe amb Joseph Gulsoy un any abans de morir (acte disponible en el Youtube d'EnguieraTV i ressenya meua en ER, 2025, vol. 47). La presentació de l'*AVL* es produí el 25 de juny de 2025 a la Beneficència de València, encara en vida de l'autor.

Gargallo dictà la conferència inaugural de les *II Jornades dels parlars xurros* (València-Énguera, novembre de 2013). Dos fets: la foto famosa de l'abraçada entre Gargallo i Gulsoy (València, 13 de novembre de 2013, reproduïda en l'epíleg de l'*Antología*) i el nomenament de fill adoptiu d'Énguera (Énguera, 16 de novembre de 2013, a la sala de plens de l'Ajuntament). La conferència inaugural tenia el títol «De Rossell a Guardamar, de Vallanca a Castelló. Valencianitats diverses i diversitat romànica» (les actes es van publicar en 2014, *Camins, terres i paraules*).

En aquesta primera presa de contacte cal dir que la relació Gulsoy-Gargallo esdevenia especial: el dia que Gulsoy havia de xafar novament les terres de la Canal de Navarrés va decidir fer-ho a casa del seu principal informant, l'agutzil d'Anna, Salvador Aparicio (1927-1998). Va ser la seua germana Lola (hui també desapareguda), la filla Pepa i el net Miguel qui ens van obrir les portes i van posar *la convidà* damunt d'una taula ben parada. Els comensals érem José Enrique, Cosme Aguiló (que publicà una ressenya de l'acte d'eixe dia en *Estudis Romànics*, 37, 2015), Roberto Beltrán i un servidor. Memorable la visita i la relació magnífica que Gargallo manté amb Anna: l'epíleg de l'*Antología* inclou l'estima per aquesta família (a més de la famosa foto de l'abraçada gulsoyniana-gargalliana). El cas és que, fins i tot, Pepa i Miguel ens acompanyaren a l'acte de presentació del *Vocabulario* a Bicorb, amb el cotxe del mateix José Enrique (que hi va acudir expressament des de Barcelona). I recorde també que vam anar a dinar amb Gulsoy a l'hotelet d'Énguera, però ens va dir que tenia massa fred i no volia eixir de l'habitació. Ens quedàrem amb un pam de nas Cosme, José Enrique, Roberto i jo.

Destacable també és la relació que Gargallo sempre ha mantingut amb la bicorbina Maite Mollà, tècnica d'Onomàstica de l'*AVL*, entusiasta fervent de l'estudi de la variant lingüística de la seua comarca, la Canal de Navarrés. Aquella presentació del *Vocabulario* de Gulsoy a Bicorb (23/5/2024) va tindre el seu punt àlgid en la visita a la Cova de l'Aranya, amb un viatge en un *jeep* en què viatjàvem el mateix José Enrique, Maite Mollà, Manoli Mollà, Emili Casanova, Adrià Castells, una parella d'amics, el guia Ángel Martínez Mercé, la meua dona Maria i jo. Es

respirava un ambient de cordialitat típic del que provoca José Enrique: allà on va, fa rogle.

Fotografia 2: Bicorb, 23/5/2024. Presentació del Vocabulario i Antología de Gulsoy. Amb Maite Mollà, Emili Casanova i Vicent G. Perales

La convivència aquella setmana de novembre de 2013 va resultar molt agradable i fructífera. Recorde que vam sopar en un restaurant de València el professor Gulsoy, José Enrique, Salvador Rabasa i jo. També, que el nostre benvolgut catedràtic no volgué quedar-se a dormir a Énguera perquè va passar un fred de mil dimonis i el vam haver d'acompanyar a València. Gulsoy es va instal·lar al luxós hotel Westin de València, on vam anar Gargallo i jo, dos deixebles i amics que manteníem converses i que sabien que el luxe no era l'hotel, sinó en Gulsoy.

Tot això i més ho va copsar Gargallo en la seua ressenya al *Vocabulario* i *Antología* del deixeble de Coromines per antonomàsia, el catedràtic i amic Gulsoy. Paga la pena rellegir part del que gosà declarar-hi (*Estudis Romànics* 2025, vol. 47, p. 494-499):

> L'amic Vicent usa el neologisme *gulsoyniano* (per exemple, «estudio gulsoyniano» a la p. 10) i ja fa un temps que promou el derivat, que defineix els que ens estimem en Gulsoy i admirem la seva obra i la bonhomia que el caracteritza. [...] L'*Epílogo* (p. 363-367) que clou aquest volum em va ser encomanat per Vicent Garcia Perales. I el vaig escriure sota la responsabilitat de qui rep un encàrrec delicadíssim. Hi ofereixo una nova mirada admirada sobre la persona, l'obra i la humanitat de Joseph Gulsoy. I agraeixo a Vicent la pensada d'inserir, a la darrera pàgina del text (que precedeix el preceptiu índex de continguts), una fotografia en blanc i negre en què m'abandono a una abraçada amb el mestre estimat. El peu de la foto és ben il·lustratiu sobre la instantània: «Abrazo cordial de José Enrique Gargallo y Joseph Gulsoy, Facultad de Filología, Universitat de València, 13 de noviembre de 2013, durante la última visita del profesor canadiense a tierras valencianas, con motivo de las *II Jornades sobre els Parlars Valencians de Base Castellanoaragonesa* y el nombramiento de Joseph Gulsoy como hijo adoptivo de Enguera»" (p. 499)

Gargallo destaca per una expressivitat gairebé histriònica, que converteix qualsevol intervenció seua en una lliçó memorable. I és que les aportacions de Gargallo sobre la figura de Gulsoy són molt interessants. De fet, com a investigador de paremiologia (i romanços, com diria la seua àvia), publicà l'article «*Albaròya pel maitino*... Refranys del calendari i meteorològics al *DECat* de Joan Coromines» en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Homenatge a Joseph Gulsoy* (coord. por Josep Massot i Muntaner; Joseph Gulsoy (hom.), Vol. 3, PAM, 2007, 197-214).

També, en la revista *Caroig* (núm. 24, desembre de 2025) Gargallo fa un repàs del que significà el mestre finat per a la comarca de la Canal, amb el títol «Joseph Gulsoy: savi mestre, home generós i bo» (on cita de nou la «família annera», Pepa i Miguel). Més especial és la semblança que José Enrique fa del canadenc en una intervenció davant dels membres de l'*IEC* en novembre de 2025, i publicada el mateix any davall el títol «Semblança de Joseph Gulsoy (1925-2025)» (*Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística*, 15/2025, p. 1-4). on podem llegir la Justificació:

> Per encàrrec de la presidència de l'Institut d'Estudis Catalans vaig redactar aquesta breu semblança del professor Joseph Gulsoy (1925-2025) i la vaig llegir al Ple de la institució el dia 19 de novembre de 2025. L'abraçada fotogràfica inclosa després del text va ser captada el dia 13 de novembre de 2013 a la Universitat de València pel col·lega Vicent Garcia Perales. Es va produir just després de la conferència inaugural d'unes jornades sobre els parlars castellanoaragonesos de l'interior valencià en què, posteriorment, el dia 16 de novembre, Joseph Gulsoy seria nomenat fill adoptiu d'Énguera. Aquesta localitat i el conjunt de la comarca valenciana de la Canal de Navarrés ocuparen un lloc de privilegi en la dedicació investigadora i **en el cor** del gran filòleg armeniocanadenc.

He de fer menció especial a la paraula «cor», que l'acadèmic Gargallo sempre la té a punt per explicar el *record*, *recordar* una persona, dur-la al *cor*, com sempre ha demostrat en les seues aportacions, una de les més emotives, la de les paraules i el vídeo breu que va dedicar a Joseph Gulsoy quan va morir i que estan publicades en el portal d'obituaris d'Aurora (Canadà) *dignitymemorial*: «Maestro, amigo, compañero, hermano del alma. Mil gràcies per la vostra obra i la vostra vida». L'acompanyava la fotografia de l'abraçada de 2013. Recorde perfectament l'anècdota del moment en què el vaig ajudar a pujar aquest material multimèdia el 27 d'agost de 2025, quan jo em trobava a Malta, passant per Attard, un cognom valencià maltés com ho són també el xativí Sicluna o altres com Caruana o Rizzo.

D'altra banda, no hem d'oblidar que Joseph Gulsoy és membre corresponent de la Secció Filològica de l'*IEC* des de 1994 (1998, segons i Gargallo, membre numerari des de 2014. També cal recordar que en 2023 l'*IEC* va fer un acte de reconeixement als membres de l'*IEC* majors de vuitanta anys (Barcelona, 20 de desembre de 2023), la crònica del qual va publicar Gargallo (Estudis Romànics, 2025, vol. 47, p. 591), on diu:

> No tots els membres de l'Institut ni de la Secció Filològica hi van poder ser presents. Però cal deixar constància de la gratitud deguda a tots ells; els emèrits: Albert Jané i Riera, Joaquim Mallafrè i Gavaldà, Vicent Pitarch i Almela, Joaquim Rafel i Fontanals, Josep Vallverdú i Aixalà, Joan Veny i Clar); i també els corresponents: Michel Contini, Kálmán Faluba, Joseph Gulsoy, Jordi Mir i Parache, Bob de Nijs, José Antonio Pascual, Artur Quintana i Font i Marie Claire Zimmermann.

També vull fer menció d'un fet important en aquesta línia de l'*IEC* i Gulsoy. L'últim vídeo gravat per Joseph Gulsoy i enviat per la seua neboda-neta Minerva (vincle indispensable a les dos ribes de l'Atlàntic) deia així: «Amics de l'Institut d'Estudis Catalans (*IEC*), Joan Veny, Enrique Gargallo i altres membres [...]. Els dos llibres que teniu a la vista s'havien fet amb gran devoció i també a través de molts d'anys [...]; també un d'aquests dialectes, el de la Villa d'Énguera, de gran interès, tenia una literatura en dialecte d'Énguera, hi havia gran interès per als lingüistes, diguem-ne, de tres llengües. [...] Un dels mèrits d'aquest *Vocabulario* meu és que moltes etimologies, una bona part de les etimologies del gran diccionari català, eren també a la literatura i tenien gran interès públic». Impagable el llegat i el prestigi d'en Gulsoy, que amb cent anys damunt ha vist publicades les seus obres que un dia va prometre que faria: el *Vocabulario* i l'*Antología*.

L'HOMENATGE A UN ALTRE HOMENOT: EMILI CASANOVA

El catedràtic de la Puebla de Arenoso ha fet obres grans, ha publicat molts «romanços» i ha impartit conferències i classes universitàries d'alt nivell. Però el que el caracteritza és el tracte afable, humà, proper i molt simpàtic, que l'ha dut a idear tant actes acadèmics com també humans. Ara, entre aquests segons, vull situar aquell 1 d'octubre de 2021, any en què el també catedràtic Emili Casanova complia 65 anys i José Enrique Gargallo va moure cel i terra per oferir-li un «homenatge sorpresa», que va culminar aquell dia a Barcelona.

Prompte José Enrique va començar a posar en marxa la maquinària perquè Casanova tinguera el seu merescut homenatge, que es va traduir en una doble activitat: un llibre de semblances i un aplec sorpresa dels seus amics aquell dia en l'Aula Joan Maragall de la Universitat de Barcelona. Calia fer-ho discretament i així va ser: de manera molt sigil·losa, en el primer correu que vaig rebre (10 de gener de 2021) Gargallo deia així: «Volia preguntar-te sobre la data de naixement de l'Emili Casanova. Sé que és de 1956 i havia pensat d'organitzar-li alguna mena d'homenatge o acte de reconeixement pel seu 65è aniversari». L'endemà li vaig respondre: «Em sembla magnífica idea. Sé que en vam parlar fa anys, de fer un homenatge merescut, i efectivament, ara, amb motiu dels 65 anys (que no de la jubilació, perquè ja sabem que és incombustible), és un bon moment. És el 10 de febrer. El mateix dia que en 2020 la Conselleria de la Gen. Valenciana va publicar l'Orde que suprimia la Capacitació al País Valencià». I la màquina homenatgera va començar a fer la seua, sempre auspiciada per un Gargallo empés de força justiciera per fer feliç un agullentí que s'ho mereixia.

José Enrique Gargallo (amb Mar Batlle, com a curadors) es va encarregar d'aplegar 15 escrits en el llibre *Mirades sobre Emili Casanova en el seu 65è aniversari* (Barcelona, Societat d'Onomàstica, 2021). No és tasca fàcil fer d'intermediari i demanar les semblances per escrit, però el caràcter jovial i proper de Gargallo ho va facilitar: Maria-Reina Bastardas, Mar Batlle, Jesús Bernat, Ana Cano, Imma Descals, Vicent Garcia, José Enrique Gargallo, Jean Germain, Joseph Gulsoy, Joaquim Martí, Maite Mollà, Joan Anton Rabella, Philip Rasico, Enric Ribes, Vicenç Maria Rosselló, Joan Tort, Joan Veny, Aigües Vives. El llibre, en format paper (i ara disponible en pdf en onomastica.cat), es va donar als assistents aquell 1/10/2021 a Barcelona, i tracta sobre aspectes vitals d'Emili Casanova: dimensió humana i personal, professor i mestre, lideratge acadèmic, activisme i compromís, projecció internacional, identitat arrelada a la terra... Són vint persones les que hagué de coordinar. De nou, Gulsoy també hi participa en format de carta (recordeu-ho, tot començà amb Coromines...).

Aquell divendres de vesprada, Emili Casanova va ser convocat a una reunió d'urgència de la Societat d'Onomàstica (de la qual ell n'era el president). Acompanyat de la seua dona i el seu fill (còmplices de la sorpresa), va entrar a l'aula de la UB entre forts aplaudiments. Tothom anava amb mascareta, però eren ben paleses les cares de felicitat en homenatjar el mestre i amic. Es donà la fatal circumstància que l'organitzador de la sorpresa, José Enrique Gargallo, va tindre un accident uns mesos abans, amb la qual cosa no va poder estar en directe, però sí que es va poder connectar i fer la seua aportació mitjançant videoconferència, però d'una manera molt «estranya», ja que duia una mena d'exoesquelet aparatós. La crònica de l'acte es pot consultar en la ressenya que Mar Massanell va dur a terme (*Estudis Romànics*, vol. 45, 2023).

Jo em vaig encarregar de recopilar vídeos de persones que sabia que no desaprofitarien l'oportunitat de donar l'enhorabona i l'agraïment a Casanova. Volia preparar una passada d'aquests miniaudiovisuals, però al final em vaig encarregar de l'elaboració d'un emotiu recorregut fotogràfic de la vida de Casanova, emés al final de l'acte barceloní d'octubre. La roda de vídeos de reconeixement es va projectar en l'homenatge valencià de Casanova, dut a terme el 17 de desembre a la *UCH CEU* —on Emili havia sigut professor de Periodisme des dels inicis de la titulació en 1986—, on arribà també mig enganyat, acte que deixà empremta en l'article d'*El Temps* «La petjada indeleble d'Emili Casanova en el periodisme valencià». Durant l'acte a Alfara del Patriarca (*CEU*), també es va fer lliurament del llibre *Mirades* (Gargallo i Batlle, curadors) a tots els assistents. Tant l'acte de Barcelona com el de València es van quedar gravats al Youtube.

ANÈCDOTES PERSONALS DE LA VÀLUA D'UN FILÒLEG

Queda retratat el professor Gargallo com una persona accessible, un prohom de la comunicació (pública i privada) i faedor d'activitats significatives. Ara no puc estar-me de reportar alguns fets anecdòtics però que jo considere importants i que demostren la capacitat d'acompanyament i de continuïtat d'un investigador i científic lingüístic.

Primera: conferència de l'ALPI a la UB. Si jo ja coneixia Gargallo pels seus escrits sobre el castellanoaragonés i m'agradava (reticències a l'*amor de lonh* trobadoresc), més m'encisà en conéixer-lo en acció aquell 13 de novembre de 2008 durant les *I Jornades xurres*, parlant de fronteres (per què deu ser que els tretzes de novembre estan farcits d'activitats culturals universitàries?). I fruit d'ací va sorgir la idea de parlar de l'*ALPI* (amor «de prop») als alumnes del catedràtic de la Puebla de

Arenoso. Pensat i fet. Un 19 de maig de 2010 em presente a la *UB* i parle de «mi libro» (parafrasejant Umbral), sense històries. I qui assisteix? Per descomptat, l'alumnat de Dialectologia de Gargallo, però també els meus alumnes de Dialectologia de la *UOC*. I... amb vergonya m'adone que el professor Joan Veny va vindre a escoltar-me. Un dia memorable i ple d'agraïments a l'amic afable José Enrique. I una prova més de la fidelitat mestre-deixeble, tenint en compte la sana, interessant i mútuament enriquidora relació entre Gargallo i Veny. (Per cert, la meua tesi sobre la part valenciana d'aquest dissortat atles romànic està disponible gratuïtament als repositoris de la UV i la UCH).

Segona: membre del meu tribunal de professor titular a la UCH CEU. La sort va voler que José Enrique Gargallo formara part del tribunal que havia d'atorgar-me la plaça de professor titular a la *UCH CEU*. Dic la sort perquè els components van eixir-ne per sorteig oficial de la universitat, a partir d'una llista de titulars i catedràtics. En formaren part Maribel Guardiola, Maria Josep Marín, Emili Casanova, Miguel Herráez i José Enrique Gargallo. Aquell 28 de juny de 2017 vaig lliurar-los la memòria curricular i vaig exposar un tema (que va eixir per sorteig també), el de la variació lingüística. Gargallo em va donar l'enhorabona i tot va rutlar de manera molt acadèmica, sense deixar el punt de vista personal. Es dona la circumstància, a més, que unes setmanes abans Gargallo va aprovar l'oposició a catedràtic de la *UB* i en el tribunal també estava Emili Casanova. No és endogàmia, és fidelitat i equanimitat, amb naturalitat.

L'1 de juny de 2017 jo vaig escriure a Joseph Gulsoy: «Per ací tot va bé. Avui José Enrique Gargallo es presentava a una oposició a catedràtic de Filologia Romànica, a Barcelona (ahir i hui), on ha estat l'amic Emili Casanova en el tribunal. De fet, m'acaba de telefonar mentre escrivia aquest correu i em diu que Gargallo ha tret la plaça. I jo tinc el mateix, la meua plaça a titular de la universitat, el pròxim 28 de juny. I al tribunal tinc José Enrique Gargallo i, de president, també l'Emili Casanova. Vaig fent». El 12 de juny em va respondre Gulsoy: «Segonas em diu faraa les oposicions el dia 28 li desig un final amb exit, per cert, molt merescut» (mantinc el text fidelment tal com el va escriure el canadenc de 92 anys).

Tercera: congrés Joan Coromines i el PV. Precisament la setmana anterior de l'oposició de Gargallo a catedràtic, es va produir un dels esdeveniments segurament més importants, amb l'organització de Gargallo: «Congrés Joan Coromines i el País Valencià» (Vinaròs, Benicarló, Rossell, 25-27 de maig 2017). Van ser tres dies molt intensos, preparats *ex professo* pel que seria el futur catedràtic (en capella).

L'organització corria a càrrec de l'*IEC*, amb Gargallo al cap (i també Pitarch, Pradilla, Arayo i Messeguer-Carbó), que ens va amalgamar i embarcar en una sèrie de conferències, intervencions, però també excursions, espectacles (vingué fins i tot Pep Botifarra) i visites. Inoblidable la tasca de la camaraderia i companyonia impagable de José Enrique, que va fer de pont entre grans i bons especialistes i amics. El resultat es va publicar en una revista digital d'impacte: Josep Messeguer-Carbó / José Enrique Gargallo Gil (2017): *Monogràfic I. Joan Coromines i el País Valencià (I). eHumanista IVITRA*, 12; i Josep Messeguer-Carbó / José Enrique Gargallo Gil (2018): *Monogràfic III. Joan Coromines i el País Valencià (II). eHumanista IVITRA*, 14.

Fotografia 3: Rossell, 27/5/2017. Congrés Joan Coromines

Quarta: presentació de la publicació de la seua tesina. Gargallo publica en 2024 *El habla de Puebla de Arenoso* (Diputació de Castelló, UJI), que amplia i millora la seua tesi de llicenciatura de 1982 sobre el parlar del seu poble. Aquesta perla monogràfica dialectal és molt important per a les investigacions que m'uneixen a l'autor, el castellanoaragonés valencià, retratat ací mitjançant l'experiència personal *in situ*. Per això vam impulsar-ne la presentació a València el 23 de gener de 2025 (estava prevista el 22/11/2024, però el desastre de la *DANA* va obligar-ne l'ajornament), en l'Aula Magna del Centre Cultural la Nau (*UV*), davall el prisma de la taula redona «El futur dels parlars castellanoaragonesos i castellanomurcians», en la qual participaren J. E. Gargallo, Begonya Gómez, Vicent G. Perales, Claudia Elena

Menéndez (per videoconferència) i Emili Casanova. Una nova prova per l'interés de frontera del nostre Gargallo.

Cinquena: publicacions meues en Estudis Romànics. Fruit de la meua investigació i participació en actes acadèmics, la revista *Estudis Romànics* (*ER*) sempre m'ha convidat, a través de Gargallo, a la publicació de més d'una desena de cròniques i ressenyes: actes de la *SdO*, la *UV*, l'*AVL*, el *CEU*, etc. Vull destacar la de «Presentació del *Vocabulario* de Gulsoy a Énguera (5 de juliol de 2024)» (*ER*, 2025, vol. 47), «III Jornades sobre els parlars xurros de base castellanoaragonesa, valencianoaragonesa i castellanomurciana (València i el Villar, novembre de 2016)» (*ER*, 2018, vol. 40) i «26é Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València, 6-11 de setembre de 2010)» (*ER*, 2011, vol. 33).

El professor Gulsoy va morir en 2025, com ja és sabut, amb cent anys i quatre dies. És el filòleg més longeu que s'ha ocupat d'estudiar la llengua catalana. He tingut la sort de col·laborar amb ell les darreres dècades i he de manifestar que sempre tenia l'amic Gargallo en boca, amb gran passió que també li professava. L'amor correspost és allò més gran a què puga aspirar una persona. A mi, Gulsoy em considerava «el meu afable col·laborador crític» i així ho va publicar en la Introducció del *Vocabulario* (*AVL*, 2024). I és que jo solia demanar-li impossibles (edicions crítiques, observacions massa impressionistes...) i ell, seguint el mètode corominià (que també reflecteix Gargallo) em responia que no tenia temps (es notava que s'apagava, però l'impel·lien amics com els que tenia ací a València o Barcelona (Gargallo, Casanova, Ferrando, Veny, Reig...). Vinc a dir tot això perquè, amb molt de pesar i amb molt de treball, he aconseguit elaborar una necrològica al professor armenicanadenc, Coromines-Gargallo-Casanova: «Memòria i llegat de Joseph Gulsoy, el filòleg més longeu dedicat a la filologia catalana (amb particular atenció al valencià)» (*ER*, 2026, vol. 48). Gràcies a l'amor que professem junts Gargallo i jo, quan ens retrobem no podem deixar d'esmentar anècdotes com la del famós abraç del 13 de novembre del 13.

Sisena: videotrucada del Canadà a Gargallo-Aurora. En aquesta línia del record de l'amic i mestre perdut, he de confessar l'anècdota de la filla de Gargallo, Aurora, el nom de la qual li ve per nàixer l'últim dia de 1999, de tal forma que era l'aurora del nou mil·lenni. I coincideix amb la ciutat en què em trobava jo de visita (la darrera vegada que el vaig veure) aquell 25 d'agost de 2023, Aurora, on vaig acudir amb les meues filles Laura i Maria i vam dinar amb el professor Gulsoy i la seua increïble i imprescindible neboda-neta Minerva. Va ser increïble el moment en què

connectàvem amb Gargallo i la seua filla, amb el mòbil, i ens contà aquesta anècdota. Després d'aquella visita vaig anotar vint punts importants amb què me'n podria tornar a casa. Heus-ne ací uns quants: la visita era necessària per a dos persones que han treballat conjuntament, aquell *leitmotiv* «tot naix de Coromines», la intuïció (errada) que Gulsoy i jo ens retrobaríem, el fet que Gulsoy ja no conserva cap material de la Canal de Navarrés (va manar que els destruïren tots quan va tindre un accident i va ser hospitalitzat en 2022), Minerva diu que prepara la biografia de Gulsoy, que indirectament és la de Coromines.

Setena: jornades dels parlars xurros. Ja hem comentat que Gargallo no podia faltar en la investigació encetada en 2008 a la Facultat de Filologia, sobre els parlars castellanoaragonesos i castellanomurcians del País Valencià, dirigida per Emili Casanova. Aquesta col·laboració «Gargallo-Xurros» ha sigut constant en les quatre edicions que hem dut a terme:

Jornada	**Data trobada**	**Lloc**	**Títol de la publicació**	**Any publicació**	**Aportació de J. E. Gargallo**
I	Novembre 2008	València	*Actes de la I Jornada...* (Denes)	2010	"Una mirada romànica als parlars xurros"
II	Novembre 2013	València i Énguera	*Camins, terres i paraules* (Denes)	2014	"Valencianitats diverses i diversitat romànica. La terra, la parla i la gent"
III	Novembre 2016	València i el Villar	*Serres, identitats i paraules* (Denes)	2017	Si te'n vas a batre als xurros... La mirada al otro más allá de la frontera lingüística
IV	Juliol 2022	Ademús	*Rius, camins i paraules de confluència* (Diputació de València, IAM)	2025	(*)
V	Octubre 2025	Cabdet-Saix	*(en premsa)*		"Olocau del Rey y Alcudia de Veo: dos hablas de frontera trascendible"

(*) L'aportació de Gargallo a la *IV Jornada* (Ademús, 2022) es va publicar en un volum a part, amb el títol «Guadalaviar, Turia, Teruel y el Rincón de Ademuz en la obra de Joan Coromines» dins Josep Montesinos i Martínez (2024) *En los Tres Reinos: encuentros de ciencia, arte y patrimonio*.

Una vegada més, el compromís de J. E. Gargallo amb projectes de recuperació de la llengua patrimonial dels valencians (dels altres) és més que notable, tant per la incansable tasca d'estudi i enquestes ininterrompudes (podríem dir que "tot

començà a Ademús", perquè realment la seua tesi versa sobre el parlar d'aquesta comarca valenciana). De fet, encara té en ment projectes de recollida sociolingüística de la comunitat de romanesos del seu poble natal, amb qui manté una magnífica relació (bé, com també la manté amb la resta del planeta Terra i del planeta filològic).

Fotografia 4: Cabdet (Albacete), 4/10/2025. Comunicació de Gargallo a la V Jornada dels parlars xurros, amb Casanova i, al fons, amics d'Olocau.

Huitena: congrés internacional a Montanejos. Una fita marca novament l'actualitat en la tasca imparable del Gargallo amalgamador d'investigadors de disciplines lingüístiques que tenen a veure amb el contacte de llengües en zones frontereres. Així naix la idea del «Congreso Internacional sobre la Frontera», que tindrà lloc a Montanejos (Castelló, País Valencià) els dies 28, 29 i 30 de maig de 2026. Està assegurat l'èxit de participació d'especialistes d'arreu de la península Ibèrica i una vegada més, el Gargallo comboiador, és capaç de reunir en un mateix lloc persones que s'estimen i que s'estimen la llengua de veritat, siga en la manifestació que siga (híbrida, xurra, pura, acadèmica, espanyola o estrangera).

Aquests resultats que exposarem a Montanejos formaran part del projecte que compartim, el *Toponomasticon Hispaniae* (Toponímia de l'Arc Mediterrani) l'investigador principal (*IP*) del qual és Emili Casanova. L'equip investigador està compost per: J. E. Gargallo (*UB*), Xaverio Ballester (*UV*), Antoni Ordinas (UIB), Albert Turull (*UdL*), Pere Navarro (*URV*), Joaquim Martí (*UV*), Vicent G. Perales

(*UCH*). D'altra banda, l'equip de treball inclou les persones següents: Maite Mollà, Xavier Gomila, Mar Calvo, Mar Batlle, Enric Ribes, Vicent Terol. Robert Pocklington, Joan Anton Rabella.

O siga, que tenim faena per davant per a posar en comú. És un no parar. Amb José Enrique Gargallo sempre s'obren portes, es trenquen fronteres i es troben punts comuns de trobada que, ausades, donen gust.

L'ALPI, AMOR DE PER VIDA

Ja he dit que l'Atles peninsular és l'amor de la meua vida (en minúscules). Amb una tesi sobre aquest atles romànic (el més dissortat), dirigida per l'omnipresent Emili Casanova, vaig descobrir que la zona castellanoparlant del País Valencià corresponia perfectament als ítems amb què Gargallo treballava: terra de fronteres, no és ni valencià ni castellà, amb un origen indiscutiblement aragonés... Com he dit, en conéixer el nostre homenatjat en 2008, vaig aplicar metodologies que fins aleshores m'eren desconegudes, sempre gràcies a Gargallo. Així m'he dedicat a fer publicacions de divulgació d'aquest atles peninsular únic en tota la Romània, l'*ALPI*, una de les millors de les quals va ser el que en el meu argot, com a batejador nat, dic *EPIALPI*, o siga, epistolari de l'*ALPI*, publicat sota el títol *La historia interna del ALPI. Correspondencia 1910-1976* (*PUV*, 2011, amb S. Cortés). I ben bé que ho va veure Gargallo quan en va publicar una ressenya ben completa el mateix any i me l'envià en paper amb la dedicatòria «Per a l'amic Vicent, penyora *alpina*, 25-5-11». S'hi pot llegir («L'ALPI a través del segle XX (1910-1976)», *Afers*, 68, p. 221-226):

> No em consta que la ressenya sobre el primer volum de l'ALPI, demanada per Navarro Tomás a Zamora Vicente, l'arribés a escriure i publicar aquest altre deixeble seu. Vicent García Perales, a qui he consultat sobre això, tampoc no en té constància. Això sí, el mateix any de la mort de Navarro Tomás, Zamora Vicente (1979) va publicar una semblança pòstuma del seu mestre [...].

Durant les *IV Jornades dels parlars valencians de base castellanoaragonesa*, duta a terme a Ademús el juliol de 2022 en el marc del II Simposi «La Creu dels Tres Regnes», precisament vaig ser jo l'encarregat de pronunciar la conferència inaugural amb el títol «Caracterització de la parla d'Ademús a través de l'*ALPI* en contrast amb les aportacions del *Vocabulario de Enguera* de Joseph Gulsoy» (publicat en *Rius, camins i paraules de confluència*, *IAM*, 2025). Quin atreviment el meu ficar-me en aquests camins, en uns materials inèdits, les enquestes de Sanchis Guarner i Rodríguez-Castellano del 18 d'abril de 1935. Dic atreviment perquè la tesi doctoral de José Enrique Gargallo (defensada en 1987 i publicada en 2004) versa sobre la parla

d'Ademús. Sort que ell no estava present en el moment de la inauguració. En tot cas, calia traure a la llum estos materials atlàntics (o *alpins*) per a completar el que ell va recollir als anys 80 del segle passat.

Gargallo sí que va citar l'*ALPI* en la seua publicació al *Congrés Internacional de Filologia i Lingüística Romànica*, dut a terme en setembre de 2010 a València. Finalment la seua comunicació es va publicar en 2013 sota el nom «Del *ALEANR* a *BADARE*: refranes meteorológicos, geoparemiología romance», i recull aquesta informació paremiològica de 5 pobles valencians de l'*ALPI*:

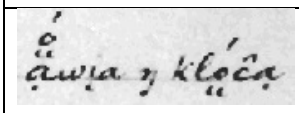
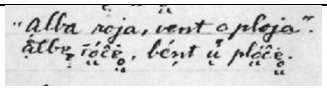
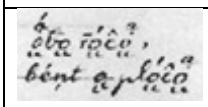
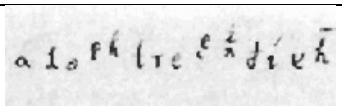
> Casinos: Alba rotxa, auia la clotxa
> Fanzara: Sielo a montonicos, l'agua a capasicos
> Teresa de Begís: Cielo a montonicos, l'agua a capacicos
> Peníscola: Cel a muntonets, aigua a cabassets
> L'Alcora: Cel a muntonets, auia a cabassets

Val a dir que la informació correspon a algunes respostes de l'ítem de l'enquesta del Quadern II (vocabulari i etnografia) *426b Aspectos del cielo (raso, nublado, emborregado, etc.)*. Ara i ací, però, volem donar la informació completa d'aquest ítem, així com també del següent, *426d Significación que se les atribuye* (referint-se a l'ítem anterior *426c Rojeces de la salida y puesta del sol*):

P. Benifassà	<cel a cabassets l'aigua canterets>
V. Canes	<cel a cabassets, l'aigua a canterets>
Vistabella	"Cel a calderetes, aigua a canterelletes" <cel a calderetes, auia canterelletes>
C. Villamalefa	<el cielo a capacicos, el agua a cantaricos>
Azuébar	<cielo a montonicos, el agua a cantaricos>
Aín	Posta <rotxa, auia.n clotxa>*
Ademuz	<cielo cabriáu, suelo mojáu>
Tuéjar	<cielo cabreáu, a los tres días ha remojáu>
Casinos	<cel aborregat, as tres dies banyat>
Caudete	<cielo emborregáu, a otro día remojáu>
Pedralba	<cielo cabreáu a los tres días mojáu> / <cielo a borreguicos, agua a cantaricos> (pero no dicen *borreguicos*, más que en el refrán) / <puesta del sol rocha, agua en la clocha>; refrán valenciano, pero muy corriente en estos pueblos
Rafelbunyol	"Cel a borreguets, auia a canterets"
Quart de P.	"Cel a borreguets, auia a canterets" / "Alba-roja, aire o ploja"
Torís	<el cel a borreguets, l'auia (a) canterets> / "Posta de sol roja, aigua porta"
Dos Aguas	(<cielo encabrilláu, a los tres días mojaú>)
Polinyà	"alba roja, vent o ploja", <alba ròtxò, bent u plòtxò>*
Massalavés	"Cel a borreguets, aigua a canterets" / <òbò ròtxò, bent ò plòtxò>*
Teresa de C.	<cielo emborregáu, a lohh tres díahh mojáu>* / <arrabol al saliente, agua al puniente>

Anna	<la Puntanna -(monte cercano)- emborregá, a los tres días mojá>
Llanera de R.	"Cel a borreguets, aigua a canterets" / <alba ròjò, ponent o plòjò>
Beniopa	<alba roja, u ven u ploja>
Moixent	"Cel emborregat, als tres dies banyat" / "Cel a borreguets, <auia> a canterets"
Biar	"El cel aborregat, dins de tres dies, eixut o banyat"
Benilloba	"Cel emborregat, dins tres dies, plogut o nevat"
Benialí	"Cel aborregat, dins de tres dies, eixut o banyat"
el Pinós	"El cel aborregat, als tres dies, eixut o banyat"
Crevillent	"El cel emborregaet, l'aigua a cabassets"
Guardamar	"Cel adauat, als tres dies banyat"

**Les transcripcions de l'ALPI són ben impressionistes:*

Aín	*Polinyà*
	
Massalavés	*Teresa de Cofrentes*
	

RETRAT D'UN HUMANISTA APASSIONAT

Acomiadem ací el periple per la vida, obra i efectes de José Enrique Gargallo, una persona excepcional que ha sabut copsar la intersecció de les llengües, l'home de la frontera...

De l'examen de la relació de José Enrique Gargallo amb Joseph Gulsoy i amb mi, en sorgeix la semblança d'un humanista apassionat, generós i fidel als seus mestres i amics. Gargallo destaca per la seua capacitat d'entusiasmar-se amb el saber i de transmetre'l amb calor humana: és capaç de fer broma amb la seua pròpia àvia sobre els «romanços», però també de plorar d'emoció en recordar el mestre Gulsoy que ja no hi és. Aquesta combinació de *savoir faire* acadèmic i d'afecte sincer ha creat al seu voltant una petita comunitat: d'una banda, *l'orde gulsoynià*, és a dir, els qui —com ell mateix i jo— ens estimem l'obra i la bonhomia de Gulsoy; d'altra banda, les noves generacions de filòlegs que es formen seguint l'exemple de Gargallo.

En Gargallo veiem un deixeble exemplar (agraït als seus mestres com Coromines o Veny) que alhora es converteix en mestre estimat per als seus propis deixebles.

Joseph Gulsoy li deia *germà de l'ànima* i li feia confiança per escriure capítols claus de la seua obra final; jo l'admire i alhora el tracte de *company*, recorrent junts camins de muntanya, menjant junts a taula en pobles rurals de la Canal o connectant una videotrucada transoceànica perquè Gargallo i Gulsoy es saludaren poc abans del comiat definitiu. Són imatges d'una *filologia viva*, arrelada al terreny i a les persones.

Fotografia 5: València, camp del Mestalla, 22/11/2018. Un dia qualsevol entre els amics Emili Casanova i Vicent G. Perales

Així, m'atrevisc a dibuixar José Enrique Gargallo com un pont entre generacions, capaç d'enllaçar l'herència de Joan Coromines —transmesa també per Gulsoy— amb els investigadors actuals (entre els quals m'incloc, com a deixeble de Casanova), tot mantenint intactes els valors humanístics. El seu tarannà, combinant rigor intel·lectual, expressivitat comunicativa i calor humana, el converteix en un catedràtic singular: d'aquells que fan escola no només pels llibres que escriuen sinó també per les abraçades i somriures que deixen en el record dels qui tenen la sort de treballar al seu costat. I com diria ell mateix evocant la figura Gulsoy, segur que *el porta al cor*... i molts dels seus col·legues i deixebles el portem al cor a ell.